

Dagens frågor

Årets finansplan

Under 1970 avslöjade verkligheten ganska brutalt, att det är långt ifrån så väl ställt med samhällsekonomin i vårt land som finansministern ex professo varje år vill låta påskina i sin presentation av budgeten. Den kraftiga avtappningen av valutareserven bar oförtydligt vittne om hur det i själva verket stod till. Produktionens och exportens behov har satts åt sidan till förmån för konsumtionen. Den betydliga överskattningen av samhällsresurserna har lett till en alltför hastig, av statsmakterna stimulerad standardhöjning. Vi tenderar att leva över våra tillgångar.

Det har varit omöjligt för finansministern att i årets statsverksproposition bortse från denna allvarliga sida av utvecklingen. Alltför sent har det gått upp för regeringen att större andel av samhällets ekonomiska avkastning måste ställas till näringslivets förfogande för produktiva ändamål, att importen måste betalas med export och att även den offentliga sektorn måste ta hänsyn till begränsningen i våra resurser.

Ett tecken på de krafter som hittills legat bakom utvecklingen är att, såsom uppges i propositionen, anslagsäskandena från statsmyndigheterna uppgick till inte mindre än 9 miljarder. Detta har av finansministern nerprutats till 5,3 miljarder. I själva verket innebär detta ett ofrånkomligt reformstopp. Huvuddelen av sistnämnda summa motsvarar nämligen automatiska kostnadsökningar, beroende på förut av statsmakterna fattade beslut. Ändå torde ökningen av de sammanlagda statsutgifterna bli något sådant som 11 %, en siffra som bör betraktas mot bakgrund av den beräknade ökningen av bruttonationalprodukten om 3 % mot 4 % under 1970.

Den åtstramning, varom talas, sker således via beskattningen. Den nyligen beslutade reformen av de statliga inkomst- och kapitalskatterna påstås ju komma att innebära, inte en höjning utan bara en omfördelning av skattekördorna. Hur det förhåller sig härmed får vi se framdeles. Enligt propositionen blir det genom de indirekta skatterna som den priva-

ta konsumtionen skall pressas tillbaka. Prishöjningarna under slutet av förra och början av detta år ger besked om verkningarna. Eftersom meningen är att statens lånebehov skall kraftigt begränsas, avser finansministern att utgifterna i stort sett skall täckas med de höjda inkomsterna.

För små och medelstora inkomster blir skärpningen av de indirekta skatterna tillsammans med de betydande höjningarna av kommunal utdebitering säkerligen mycket kännbar, trots föreslagna höjda transfereringar via statskassan till inkomstsvaga grupper och barnfamiljerna. Härtill kommer den fortskridande försämringen av penningvärdet, vars storlek inte kan förutses. I den preliminära nationalbudgeten har man beräknat, att de enskilda hushållen får nöja sig med en real inkomstökning 1970-1971 på 1,1 % mot 3,3 % under närmast föregående budgetår.

Att kommunalskatterna, som även de till väsentlig del beror på beslut som fattats av regering och riksdag, oroar finansministern är tydligt. Det är bara något sent att först nu kräva, att centrala beslut, som medför kostnader för kommunerna, skall noggrant prövas också med hänsyn till sina finansierings- och skattekonsekvenser på kommunsidan. Så har icke veterligen skett hittills.

I vad mån den skisserade finanspolitiken kommer att främja produktion och export återstår att se. Den lättnad av kreditmarknaden som avses bli följden av det minskade statliga upplåningsbehovet skall enligt förslaget komma den ur valutasynpunkt viktiga industriella sektorn till godo. Förhoppningar fästs också vid en föreslagen utbyggnad av Investeringsbankens utlåningsmöjligheter. Därtill skall maskin- och liknande investeringar främjas med ett särskilt investeringsavdrag om 10 %. Däremot är finansministern inte villig att frisläppa investeringsfonderna för annat än lokaliserings- och regionalpolitiska syften. Dessutom har företagen belastats med en höjning av den allmänna arbetsgivaravgiften på lönekostnader från 1 till 2 %. På sakkunnigt

håll inom näringslivet ställer man sig tvivlande till möjligheterna att med nu antydda begränsade åtgärder skapa tillräcklig stimulans åt produktion och export. Lyckas inte detta, och förbättras inte handelsbalansen på andra vägar, blir läget minst sagt bekymmersamt.

Annonsskatten

Man kan gå till eftervärlden på olika sätt. Hr Sträng löper för närvarande risken att förvärva det något tivelaktiga slag av ryktbarhet som tillkommer uppfinnare av originella beskattningsformer. Den romerske kejsaren Vespasianus' minne är som bekant hugfäst mindre genom det sätt på vilket han redde upp Roms affärer efter Nero än genom den skatt han lade på stadens offentliga avträden. Klagomål över att en dylik finanspolitik vore väl drastisk lär kejsaren ha bemött med att hålla upp ett kopparmynt och uttala den odödliga repliken: "det luktar inte".

Hr Sträng bör nog tänka sig för innan han driver igenom annonsskatten – eljest kan hans gärning som rikshushållare också komma att träda i skymundan inför minnet av en odiös skatt.

Det aviserade förslaget om en 10 %-ig beskattning av pressens annonser är nämligen så destruktivt till sina verkningar och ger ett så obetydligt tillskott till statskassan att hela tanken är obegriplig. Hr Sträng skulle få in 120 milj – ge pressen tillbaka 30 milj i presstöd och öka statens annonsering med 10 milj. Nettot på affären – 80 milj – kan lämpligen jämföras med budgetens ca 50 000 milj. För en sådan vinning offerar hr Sträng inte bara sitt eget anseende – en förlust som han själv får bära – utan också, och vida värre, ett oundgängligt värde i en demokrati, nämligen den offentliga debattens nyansering. Räcker det inte med statsmonopolet Sveriges Radio?

En kör av tidningar, varav många socialdemokratiska, har redan upplyst att en dylik skatt blir ett dråpslag mot de tidningar, som inte har en fast grundad ledande ställning

inom sitt spridningsområde. Dessa upplagemässigt och ekonomiskt svaga tidningar skulle få uppleva en än mera markant annonsförlust till redan övermäktiga konkurrenter och därmed hotas till själva sin existens. Men de behövs för att den offentliga informationen och debatten – inte minst inom det allt viktigare kommunala området – skall fungera. I en tid då alla kräver fördjupad demokrati, mera medinflytande, mera informationer, bättre kontakt mellan det allmännas organ och de enskilda människorna, i en sådan tid skulle själva grundvalen för demokratin, det fria ordet, försvagas – för att staten skall vinna 80 milj. Om hr Sträng absolut måste ha dessa pengar, går det väl ändå att finna besparingsmöjligheter eller former för inkomstökningar, som inte får så desaströsa följder.

Märkligast av allt är ju att skatteförslaget bara läggs fram som ett kallt diktat. En så ingripande åtgärd på ett så känsligt område borde åtminstone ha föregåtts av utredning, remisser och parlamentariska överläggningar. Frågan om reklamens beskattning överhuvudtaget borde för övrigt först ha lösts i princip.

Finansministern kan vara övertygad om att även många inom den socialdemokratiska pressen känner sig djupt kränkta över att inte sådana hänsyn tagits. I hela den attityd till pressen som hr Sträng ger uttryck åt i förslaget och i sina egna korthuggna betyganden att det – oavsett all kritik – skall genomföras, ligger en föraktfull underskattning av publicisternas stora uppgifter och deras egen ansvarskänsla i ett samhälle med fri opinionsbildning.

Den nya krigsfaran

Av de gamla kämparna som var med i förgrunden under andra världskriget finns inte längre många kvar. Som statschefer återfinns man bara två, general Franco och marskalk Tito. Båda har den bakgrunden att de tidigt kunnat sätta sig i spetsen för diktaturer. Det ligger i sådana statsbildningars natur att dik-

tatorn snabbt och hårdhänt gör sig av med all uppdykande opposition. Skulle han inte angripa problemet på detta sätt, vore hans tid snart ute. Just så har dessa två militära diktatorer förfarit. Om bådvas välde trots detta snart förefaller att vara slut, beror förhållandet på den obarmhärta Tiden. Båda är numera gamla, i 80-årsåldern.

General Franco har länge förberett sitt avskedstagande, fastän det förefaller att ha uppskjutits. Med kyrkans hjälp har han utsett den blivande regenten. Hur det går när denne en dag skall taga över, är ej lätt att veta. Den baskiska frihetsrörelsen, ett ännu för några år sedan otänkbart antal strejker, reaktionen mot domstolsförhandlingarna i Burgos, allt detta och mera därtill visar att under ytan i Spanien förekommer konvulsioner som en dag kan bryta ut.

I marskalk Titos Jugoslavien har det till det yttre varit lugnt, men också där finns rörelser som utlandet dock haft mera svårt att registrera. När Tito på sin tid bröt med Stalin, var detta en handling som ingen kommunistledare kunnat förlåta, vilka milda ord som än yttrades när Tito under tövädrets tid åter besökte Moskva. I Tjeckoslovakien slogs en opposition ned med våld, därför att dess exempel började smitta. I Jugoslavien har länge funnits en från Moskva stödd kommunistisk rörelse som sökt undergräva förtroendet till Tito. Den har inte lyckats, men då Tito lämnar ledningen kommer räkningens dag. Detta är något som marskalken själv lär vara väl underkunnig om.

Även formerna för en sådan uppgörelse kan skönjas. Stridigheter, framprovocerade av en kommunistisk femtekolonn, kan utbryta. Man skulle kunna tro att de kinestrogna kommunisterna i Albanien, vilka i årtal överöst marskalk Tito med smädelsor, skulle finna tillfället lämpligt att ingripa i mån av förmåga. Men en sådan utveckling är numera ej särskilt trolig. Albanien kommer nämligen också att råka i en besvärlig situation om Tito går undan, och detta vet man i Tirana.

Hotet mot Jugoslavien kommer nu från Bulgarien, och eftersom detta land är den mest trogna satellitstat som Moskva har, också från Sovjetunionen. Bulgarien har på senare tid aktualiserat frågan om Makedonien. Visserligen har man försäkrat att man ej framfört några krav på nya gränser, men just denna försäkran visar att gränsfrågan varit och är aktuell. Skulle oroligheter uppstå i Jugoslavien, kan man föreställa sig att kommunistiska broderfolk rycker över gränsen för att skydda förföljda minoriteter. Samtidigt når man lätt fram till Medelhavet medan man, i förbifarten, praktiskt taget inringar Albanien.

Enligt Bresjnevdoktrinen är sådana aktioner tillåtna för Sovjetunionen för att bevara kommunistiska stater mot imperialistiska anslag. Det finns anledning att hålla detta i minnet. Sovetunionens under många år visade önskan att kunna få en hamn vid Medelhavet med säkrade landförbindelser utan att besvärans av genomfarten genom Bosporen skulle i givet fall kunna tillfredsställas – på helt ideologiska grunder.

Polens affärer

För den som iakttagit den ekonomiska utvecklingen i Polen under de senaste åren kom de stora kravallerna i de polska kuststäderna ej som någon överraskning. Snarare väntade man sig att något skulle hända. Landets ekonomiska ställning har förvärrats från år till år. Knappheten på konsumtionsvaror har blivit större, priserna har stigit, reallönerna minskat och den allmänna standarden sjunkit med större hastighet än i något annat satellitland.

Ansvarig för den ekonomiska utvecklingen har naturligtvis varit Gomulka och hans regering. Inom denna har den ekonomiske experten varit Boleslaw Jaszczuk, som utbildats i Sovjetunionen. Häri kan man se en fingervisning. Polsk ekonomi har anpassats efter den sovjetiska, men det är tydligt att de polska intressena inte satts i främsta rummet.

Det är paradoxalt att kravaller, som har sin yttersta orsak i livsmedelspriserna, skall

behöva utbryta i ett sådant land som Polen. Där finns alla naturliga förutsättningar för en god jordbruksproduktion. Ännu mera paradoxalt kan det sägas vara, att bristerna kommit som en följd av den agrarpolitik som kallats liberal. Polen är visserligen ett av de satellitländer, som inte påtvingats en jordbrukskollektivisering. Fortfarande tillhör omkring 80 % av jordbruksarealerna självständiga bönder, och blott omkring 20 % har utgjorts av sovchoser, vilka därtill i stor utsträckning mottagit statliga subventioner. Men det fritt drivna jordbruket har ej lämnat tillfredsställande resultat. Jordbruket har levt och lever under regleringar, som sträcker sig från möjligheterna att köpa redskap till skyldigheten att sälja produkter till av staten fastlagda priser. Om staten, för att nämna ett exempel, strikt reglerar handeln med konstgödsel, vilken gjorts dyr och svåråtkomlig, har den en möjlighet att utöva det tvång på produktionen som annars skulle skett genom en kolchosorganisation.

Jordbrukslandet Polen har numera ett behov av livsmedelsimport. Resultaten har blivit prishöjningar, som gått långt över lönerna. I själva verket har de enda som kunnat dra nytta av situationen varit bönderna, som producerat vad de själva behövt och som inskränkt sina av staten begärda leveranser till det minimum som befunnits nödvändigt. Jordbruket i Polen har stagnerat.

Kravallerna började i tre hamnstäder, Gdansk, Gdynia och Szczecin. I dessa tre städer finns betydande skeppsvarv, vilka till stor del arbetar för sovjetisk räkning. Detta bidrog till att göra demonstrationerna generande för den polska regeringen. De påverkade direkt leveranserna till Sovjetunionen. Regeringens försäkran att upploppen leddes av huliganer och ligister är alldeles inte övertygande. Demonstrationen riktade sig i första hand mot partibyggnaderna, inte mot polisstationerna. Kommunistpartiet gjordes ansvarigt för de ökade levnadskostnaderna: detta är bakgrunden till vad som hände.

Gomulka tvingades avgå och hans ekonomiminister med honom. Nya män, givetvis godkända i Moskva, trädde in. Den nye partiledaren Gierek har visat sig vara en skicklig administratör under sin tid som partiledare i Schlesiens industridistrikt. De nya män, som han tagit med sig, förefaller vara unga teknokrater. Vad de skall kunna uträtta vet man ännu inte. Det mest oroväckande inslaget i regeringen är den nye säkerhetsministern, f d polischefen general Moczar, en man som inte står främmande för gammaldags terrorismeter. Mera som en kuriositet kan nämnas, att en aktiv general numera också ingår i politbyrån, ehuru blott som suppleant. Det är Polens överbefälhavare, general Jeruzalski, som lär stå den nuvarande militärledningen i Sovjetunionen nära. Vänskapen mellan Jeruzalski och marskalk Jakubovskij påstås ha grundlagts under ockupationen av Tjeckoslovakien 1968.

Av naturliga skäl

När tvåkammarriksdagen i höstas åtskildes, sattes punkt för en av den svenska statsrättshistoriens stora perioder. Strax dessförinnan hade denna riksdag inlett ett nytt skede inom det kanske mest komplicerade området av vår lagstiftning, nämligen fastighetsrätten, genom att antaga en ny jordabalk.

Man kan förmoda att de av riksdagens ledamöter, som haft att speciellt arbeta med denna uppgift, drog en suck av lättnad då de skildes från sitt värv. Propositionen omfattade sju böcker, tillhoppa över 2 000 sidor. Deras mödor lär icke ha blivit mindre av att lagtexterna i den under våren framlagda propositionen delvis sammanföll med höstens – varvid höstpropositionerna företedde åtskilliga förändringar i förhållande till vad regeringen under våren föreslagit svenska folkets valda ombud. Tredje lagutskottet tycks med någorlunda jämnmod ha funnit sig i att behandla olika textförslag i samma lag – Kungl

Maj:t hade inte bekymrat sig om att taga tillbaka sitt första.

Men så inträffade något, som satte sinnen i brand även i ett tålmodigt lagutskott, som fått vänja sig vid mycket – bl a en utskottssekreterare, som uppträdde såsom ivrigt polemiserande regeringsombud. Utskottet fick en oväntad vägledning genom att det under utskottsarbetet gavs klara anvisningar av vad som förväntades av dess lagstiftningsinsats. Från Allmänna förlaget utkom Jordabalken med kommentar och förord av en av justitieministerns närmaste medarbetare, närmare bestämt rättschefen i justitiedepartementet, Hans-Olov Stark. Utskottet fick till och med uppleva att förlagsreklamen med något av oskuldens öppenhjärtighet betecknade lageditionen som: »Den nya jordabalken... som riksdagen har antagit vid 1970 års riksdag...».

Det är inte ofta så behjärtade initiativ till allmänhetens fromma skådas, som att en rättschef, därtill i justitiedepartementet, utger en lagtext med kommentar innan utskottsarbetet med lagen är avslutat, än mindre riksdagen tagit ställning. Utgivaren måste ha haft en känsla att hans initiativkraft krävde någon motivering. I förordet till lageditionen förklaras nämligen orsaken till att boken utgivits på ett så tidigt stadium: »Detta har ansetts försvarligt med hänsyn till att de förändringar i förslagen som kan komma att ske under riksdagsbehandlingen *av naturliga skäl* måste

bli föga ingripande. Ändringarna kommer antagligen inte att göra denna framställning mindre användbar.»

En av utskottsledamöterna, hr Tobé, fann rättschefens företagsamhet så anmärkningsvärd att han påtalade saken i en fråga till justitieministern. Hr Geijer gick i skyddsställning bakom tryckfrihetsförordningens stadgande om att det står var och en fritt att utge tryckt skrift. Visste hr Geijer inte om att hans rättschef i bästa samarbete med statens eget förlag planerade en grov kränkning av riksdagens värdighet? Eller tyckte hr Geijer att det gjorde detsamma?

Det tyckte inte tredje lagutskottet. Det riktade skarp protest till talmanskonferensen mot att en av justitiedepartementets chefstjämtemän, innan riksdagen antagit en lag, utger en kommentar till lagen. Talmanskonferensen beslöt lägga det från utskottet inkomna protokollsutdraget till handlingarna »med instämmande i vad där anförts». Den socialdemokratiska talmannen hr Allard och tredje lagutskottets socialdemokratiska ledamöter är all heder värda för att de slog vakt om riksdagens anseende.

Vad »rättschefen» hr Stark beträffar bör han numera kunnat konstatera att den parlamentariska situationen i enkammarriksdagen gör det mindre naturligt att driva en nitälskan om den rättssökande allmänhetens upplysning alltför långt.

HERMANSSON VPK

HOPPAS HAN ÄR
PÅ GOTT HUMÖR!

PROP

Guller

Utanför chefens dörr

